

13.HAFTA:

EDEBİİYAT VE

DÜŞÜNCE

DÜNYASI

➤ **Edebiyat ve düşünce dünyası konu başlığı altında, Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatının; Türk toplumunun yaşadığı sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak nasıl bir seyir izlediğini inceleyeceğiz.**

➤ **Bu dersin konusunu ise Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla başlayan süreçte Türk edebiyatının gelişimi, Tanzimat Edebiyatının ardından Servet-i Fünûn, Fecr-i Âtî, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında verilen edebî eserlerin özellikleri oluşturmaktadır.**

1.TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYATI (1860- 1896)

- 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı, siyasi olmaktan çok hukuki bir belgedir ve getirdiği haklarla Batılılaşma hareketinin başlangıcını teşkil eder.
- Bu dönemde sosyal, siyasi ve ekonomik alanda yaşanan gelişmelerin ve Tanzimat Fermanının ilanıyla getirilen hakların halka anlatılması dil aracılığıyla gerçekleştirileceğinden öncelikle dilin halkın anlayacağı şekilde sadeleştirilmesi ihtiyacı doğar.
- Tanzimat Dönemi'nde Batı denilince Fransız edebiyatı akla gelmelidir. Bu dönemde ortaya çıkan roman, hikâye, deneme gibi düz yazı türlerinde ilk tanınan ve örnek alınan yazar ve şairler Fransız edebiyatının temsilcileridir.

•Tanzimat dönemi edebiyatı iki döneme ayrılabilir:

a.İlk dönem sanatçıları Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Şemseddin Sami ve Ahmet Vefik Paşadır.

b.İkinci dönem sanatçıları ise Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Muallim Naci ve Nabizade Nazım'dır.

- Tanzimat edebiyatının ilk büyük şahsiyeti ve bu dönemde yaşanan yeniliğin ilk temsilcisi **İbrahim Şinasi**'dir. Şinasi, eserlerinde Batı medeniyetinin unsurlarını anlatmaya çalışmıştır. Şinasi'nin halkın kolayca anlayabileceği bir dil oluşturma yönündeki çabası ise yeni bir nesrin doğmasına yol açmıştır. (Akyüz, 1995: 39)
- Şinasi ve Agah Efendi'nin birlikte çıkardıkları ve **ilk özel gazete olma özelliğini taşıyan *Tercüman-ı Ahval*** gazetesinin önsözünde Şinasi, gazetenin dilinin halkın anlayacağı bir dil olması gerektiğini söyler.
- Şinasi'nin kaleme aldığı ve **edebiyatımızda yazılan ilk tiyatro eseri olan *Şair Evlenmesi*** de halkın anlayabileceği sade bir dille yazılmıştır.
- Namık Kemal, ***Lisan-ı Osmani Edebiyatı Hakkında Bazı Mülahazatı Şamildir*** başlıklı makalesinde ve diğer eserlerinde Divan edebiyatını eleştirerek dilin sadeleştirilmesini, Türk dil bilgisinin hazırlanmasını, aruz vezni yerine hecenin kullanılmasını ve Arapça, Farsça unsurların bırakılmasını istemektedir.

Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatının Genel Özellikleri

- 1. Dönemin yazar ve şairleri Divan edebiyatını eleştirmiştir, ancak Divan edebiyatı etkisinden tam anlamıyla kurtulamamışlardır.
- 2. Bu dönemde genel olarak “toplum için sanat” anlayışı benimsenmiştir.
- 3. Hürriyet, vatan, kanun, hak, adalet, ahlâk gibi kavramlar eserlerde kullanılmaya başlanmıştır.
- 4. Bu dönemde Batılı eserlerden tercümeler yapılmıştır.
- 5. Roman, hikâye, deneme, eleştiri gibi Batı’da görülen türlerin edebiyatımızdaki ilk örnekleri bu dönemde verilmiştir. (Akyüz, 1995: 23-86)

2.SERVET-İ FÜNUN DÖNEMİ EDEBİYATI (1896-1901)

- “Fünûn”, “fen” kelimesinin çoğuludur; dolayısıyla Servet-i Fünûn “fenlerin serveti” anlamına gelir. Bu döneme Edebiyat-ı Cedide (Yeni Edebiyat) adı da verilir. (Sarı, 2011: 85).
- Bu edebî harekete Servet-i Fünun denilmesinin nedeni dönemin edebiyatçılarının *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında bir araya gelmesidir.
- Bu dönem sanatçıları sıkıntılarını dışa vuramayınca ister istemez kendi içlerine dönmüşlerdir. Bu dönemin yazarlarının geneli için “içine kapalı ve karamsar yazarlardır” diyebiliriz.

- Bu dönemde dil yeniden ağırlaşmış, yazarlar halkın yaşayış ve duyusundan uzak kalmış ve kozmopolit bir edebiyat yaratmışlardır.
- Bu dönemin önde gelen isimleri arasında nesir alanında *Mai ve Siyah* adlı romanında yeni dilin imkanlarından yararlanan **Halit Ziya Uşaklıgil**; şiir alanında ise **Tevfik Fikret** ve **Cenap Şahabettin** sayılabilir.
- Servet-i Fünun dışında kalan şairler arasında üretken olanlardan biri Mehmet Emin Yurdakul'dur. Onun şiirinde genel anlamda **halkçılık ve milliyetçilik** vardır. (Akyüz, 1995: 130) Şiirlerini sade halk diliyle ve hece ölçüsüyle yazmıştır. Bu dönemin bir diğer şairi, İstiklal şairimiz Mehmet Akif Ersoy ise duygu ve düşüncelerini anlatırken nazmı nesre yaklaştırmada büyük başarı göstermiştir. Bu iki şairimiz Türk dilinin gelişmesine ve sadeleşmesine büyük katkılarda bulunmuştur.

• Servet-i Fünun Dönemi Edebiyatının Genel Özellikleri

- 1. Türk edebiyatının Batılılaştırılması konusunda yapılan çalışmalar bu dönemde daha yoğunlaşmış ve hız kazanmıştır.
- 2. Bu dönemin sanatçıları “Sanat sanat içindir” ilkesini benimsemişlerdir.
- 3. Bu dönemin eserlerinde toplumsal konulara değinilmemiştir.
- 4. Bu döneme damgasını vuran şairlerden Tevfik Fikret, aruz ölçüsünü başarılı bir şekilde Türkçeye uyarlamıştır.
- 5. Şiirde parnasizm ve sembolizm etkisi görülmektedir. (Akyüz, 1995: 87-129)

3.FECR-İ ÂTÎ DÖNEMİ EDEBİYATI (1909-1913)

- 5 Aralık 1901 tarihinde Servet-i Fünun dağılır ve 1908 yılına kadar zamanın siyasi ve kültürel olaylarının da etkisiyle edebiyatımızda bir duraklama görülür.
- Önceleri farklı dergilerde yazıları yayımlanan dönemin başlıca yazarları, bir araya gelerek edebî çalışmalarını bir düzene koyma ihtiyacı duyarlar. **20 Mart 1909** tarihinde İstanbul'da ilk toplantılarını yapar ve kendilerine **Fecr-i Âtî** adını verirler. (Akyüz, 1995: 152-153)
- Fecr-i Âtî topluluğu yayımladığı **beyanname** ile kendini kamuoyuna tanıtır, edebiyat ve sanat ile ilgili görüşlerini ifade eder. Bu beyanname önemlidir, çünkü **Türkiye'de bir edebiyat topluluğun yayımladığı ilk beyanname**dir ve edebiyat tarihinde günümüze dek başka bir örneği yoktur.

- Topluluğa dâhil olan sanatçılar arasında Ahmet Samim, Ahmet Haşim, Emin Bülent, Celal Sâhir, Hamdullah Suphi, Refik Halit ve Yakup Kadri gibi isimler yer alır.
- Büyük bir iddia ve sanat aşkıyla kurulan, ancak açık bir hedefe sahip olamayan topluluk, dört yıla yakın süren çalışmaları sonunda pek verimli olamadan dağılmış ve üyelerinden bazıları Milli Edebiyat akımının içerisinde yer almıştır. (Sarı, 2011: 87)
- Yakup Kadri ve Refik Halit topluluktan ayrılarak Milli Edebiyat hareketine katılan isimlerdendir. (Akyüz, 1995: 153-154)

4.MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ (1911-1923)

- Tanzimat'ta ortaya konulan, halk için yazma ilkesini yeniden canlandıran isim, yine halkın içinden çıkmış bir şair olarak **Mehmet Emin Yurdakul** (1869-1944) olmuştur. (Önertoy, 1998: s.47).
- Millî Edebiyat Dönemi; genellikle 1911'de **Genç Kalemler** dergisi ile başlatılan ve **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın** ortaya çıktığı 1923 yılına kadar devam eden bir edebî sürecin adıdır.
- Bu edebî dönemin başlıca temsilcileri; **Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp**'tir. (Dayanç, 2012: s.1).

- Yurdakul, Millî Edebiyat'ın çerçevesini üç mısradan şöyle çizer:

Biz o şi'ri isteriz ki çifte giden babalar;

Ekin biçen genç kızlarla odun kesen analar;

Yanık sesin dinlerlerken gözyaşların silsinler. (Dayanç, agm.: s.5).

Milli Edebiyat döneminin başlıca özellikleri genel olarak şöyle sıralanabilir:

- Milli edebiyat, Türkçülük düşüncesinin edebiyat alanına uygulanmasıdır.
- 1908'den sonra Türkçülük düşüncesini benimseyen aydınlar; Türk Derneği, Türk Yurdu Derneği gibi dernekler ve Genç Kalemler, Türk Yurdu, Halka Doğru, Yeni Mecmua gibi dergiler yoluyla çalışmalar yapmışlardır.
- M.Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Ali Canip Yöntem ve Ziya Gökalp Milli Edebiyatın kurucularıdır.

- 1911'de Ömer Seyfettin'in Genç Kalemler dergisinde yayımladığı "Yeni Lisan" makalesi Milli Edebiyatın dil anlayışını belirlemiştir.
- Sade bir dili savunmuşlar, dilde karşılığı bulunan ve dilimize fazla oturmayan Arapça ve Farsça sözcükleri kullanmamaya özen göstermişlerdir. Sadece yabancı ilim terimleri kullanılmaya devam etmiştir.
- Toplum için sanat anlayışı çerçevesinde eserler meydana getirilmiştir.
- Batı taklitçiliğinden kaçınarak, milli konulara yönelme, yeni ve milli bir edebiyat ortaya koyma amacı güdülmüştür.
- Türk kültürü ve tarihi el değmemiş bir hazine olarak kabul edilmiştir.
- Dil birliğini, ulus-devlet anlayışının temeli olarak gören Milli Edebiyatçılar, Türkçeyi bilim ve sanat dili haline getirme, dil bilinci yoluyla milli bilinç oluşturma, halk kültürüne yönelme ve halkı eğitme gibi amaçlarına ulaşmak için dilde sadeleşmeye gitmişlerdir.

5.CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI (1923-....)

- Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan günümüze kadar uzanan dönemi içine alan, Türk Edebiyatı'nın en son ve her yönüyle takip edilebilen evresi *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı*'dır.
- *Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı*'nda değişik oranlarda dış tesirlere açık, büyük ölçüde öz kimliği kollayan şiir, hikâye, roman, tiyatro, deneme, anı, makale, fıkra, gezi, röportaj, inceleme, eleştiri ve edebiyat tarihi alanında ürünler verilmiştir. (Çalışkan, agm.: s.143).

- Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatını, önde gelen ve yenileşme bakımından dikkat çeken edebi türler olan **şiiir**, **roman**, **hikâye**, **tiyatro** başlıkları altında açıklamak uygun olacaktır.

A. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri

- Cumhuriyetin ilanından sonra edebiyatımız, çağdaş anlayışlar doğrultusunda gelişimini başarıyla sürdürmüştür.
- Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ferdî ıstırapları ve aşkı anlatan şairler:

Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dıranas ve Yedi Meşaleciler diye anılan şairler.

- Cumhuriyet'in ilânından sonra, 1930'dan itibaren Türk şiiri yeni temalar, yeni arayışlar peşine düşer. **Bunların başında toplumu esas alan, insan problemine eğilen ve memleket gerçeklerini dile getiren bir grup vardır.** Bu grubun başlıca temsilcileri arasında: Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Ercüment Behzat Lav, İlhami Bekir Tez ve Hasan İzzettin Dinamo sayılabilir.
- Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren eserlerinde yurt ve memleket sevgisini işleyen şairlerin **çokluğu da dikkat çeker.** Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kamu, Behçet Kemal Çağlar, Ömer Bedrettin Uşaklı, Necmettin Halil Onan, Zeki Ömer Defne, Halide Nusret Zorlutuna, Arif Nihat Asya gibi şairleri bu grup içerisinde değerlendirebiliriz

B. Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı

- Cumhuriyet'in ilânından bir yıl önce yayınlanan Reşat Nuri'nin "Çalığışu", Halide Edip' in "Ateşten Gömlek", Yakup Kadri'nin "Nur Baba" ve "Kiralık Konak" romanlarıyla Peyami Safa'nın tefrika edilen "Sözde Kızlar" adlı eseri, edebî hayatımızda birer belge durumundadırlar.
- Bu dönemde roman alanında eser veren başlıca isimler; Yakup Kadri, Halide Edip Adıvar, Memduh Şevket Esendal, Reşat Nuri Güntekin, Selahaddin Enis, Mithat Cemal Kuntay, Falih Rıfkı Atay, Faruk Nafiz, Osman Cemal'dir.

C. Cumhuriyet Dönemi Türk Hikâyesi

- Cumhuriyet'ten önce tohumları atılan ve Cumhuriyet'in ilânından sonra bulduğu müsait iklimde en olgun meyvelerini vermeye başlayan hikâyeciliğimiz, diğer edebî türlerde olduğu gibi, Millî Mücadele'nin ve Türk inkılâplarının belirgin hale getirdiği kolektif ruhun etrafında değerlendirilebilir. (Aktaş, agm.: s.16).
- Bu dönemde hikâye alanında eser veren başlıca isimler; Refik Halit, Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Memduh Şevket, Reşat Nuri, Aka Gündüz, Sadri Ertem, Kenan Hulusi, Nahit Sırrı, Sait Faik, Sabahattin Ali, Cevat Şakir, Samim Kocagöz, Orhan Kemal, Kemal Tahir'dir.

D. Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu

- Cumhuriyet döneminde tiyatro gelenekleri ve kurallarının değiştiği gözlemlenir. Bu dönemde tiyatrodaki Batı modeli benimsenmiş, gerek tiyatronun kurumsallaşması gerek de oyun yazarlığının gelişmesi bakımından önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir.
- Batılı anlamda Türk tiyatro geleneğinin kurucusu kabul edilen **Muhsin Ertuğrul'un 1927'de Darülbeyti'nin başına geçmesiyle, tiyatro alanında yeni bir dönem başlamıştır.** Muhsin Ertuğrul, yerli yazarları yüreklendirmiş, izleyiciye sunduğu çağdaş çeviri oyunlarla, sahneleme, oyunculuk ve dekor kullanımında güncel anlayışı yerleştirmiş, yetiştirmelerine katkıda bulunduğu oyuncularla bugünkü Türk tiyatrosunun temellerini atmıştır.

- Millî Edebiyat döneminde tiyatro alanında eser veren oyun yazarlarından bir bölümü, Cumhuriyetin ilk yıllarında da eser vermeyi sürdürmüşler, böylece **Cumhuriyetin ilk yıllarında da milliyetçiliğin öne çıktığı idealist eserler** ortaya çıkmıştır.
- Özellikle 1940-1945 yıllarından sonra kaleme alınan oyunlarda, kanaatkârlık-aç gözlülük gibi hususlar karşılaştırılmış, toplumda görülen **değerler çatışması ve kültür yozlaşması** somutlaştırılmıştır. Yine aynı dönemde köy gerçekliğini konu alan eserler sahnelenmiş, **toplum katmanları arasındaki eşitsizlik ve ekonomik adaletsizliği** düşündüren konular sıkça işlenmiştir.

- 1950'den sonra tiyatro alanında yazar sayısı artmış, buna bağlı olarak da tiyatro konularında çeşitlenme ortaya çıkmıştır. **Kimi yazarlar birey sorunlarından toplumsal sorunlara geçiş yaparken; kimi yazarlar toplumsal sorunlardan kişiye inmişler, bazı yazarlar da evrensel sorunları ele almışlardır.**
- Eğitim sorunları vurgulanmış, kuşaklar arası ve kentli köylü arası eğitim farkından doğan çatışmalar işlenmiştir. Ebeveyn-çocuk, kadın-erkek, ağa-köylü, imam-muhtar-öğretmen ilişkilerinden hareketle toplumun çeşitli kademelerinin yaşam biçimlerine ışık tutulmuştur. Böylece toplumdaki bozuklukların temelinde; bireyin bilinçsizliğinin, bilinçli olanların da sorumluluktan kaçmalarının yattığı vurgulanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının başlıca özellikleri genel olarak şöylece sıralanabilir:

- Cumhuriyet Dönemi, edebiyat tarihimizin topluluklar ve çeşitli edebi gruplar açısından en zengin dönemidir. Bu nedenle edebiyat tarihi açısından kesin bir tasnif yapmak çok zordur.
- Konu olarak geçmiş dönemlerin devamı niteliğinde olan Cumhuriyet döneminde genellikle ulusal ve yerli konular işlenmiş; edebiyatımızda ilk defa Atatürk devrimleri, Cumhuriyet'in özellikleri gibi konular gündeme gelmiştir. 1940'lı yıllardan sonra bireyselliğin ön plan çıktığı çeşitli anlayışlar da görülmüştür.
- Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatında şiir, roman, hikâye ve tiyatro gibi türlerde önemli gelişmeler olmuştur.
- Şiir, roman, hikâye, tiyatro gibi türlerin yanında eleştiri, deneme, makale, biyografi, günlük gibi birçok farklı türde de çok başarılı eserler verilmiştir.

- Bu dönem eserlerinde genel olarak gerçekçi ve gözlemci anlatım dikkati çeker. Gerçekler yalın bir dille ve tüm çıplaklığıyla, çarpıtılmadan anlatılmıştır.
- Yine bu dönemde Milli mücadelenin etkisiyle edebiyat dünyasında genel anlamda Anadolu'ya yöneliş eğilimi hız kazanır. Bu yöneliş doğrultusunda yazar ve şairlerin çoğu eserlerinde halkın günlük yaşayışını, toplumsal sorunları ve Anadolu'nun doğal güzelliklerini işlemişlerdir.
- Şairlerin büyük bir kısmı, şiirlerini hece ölçüsüyle yazmış, eserlerinde yalın, anlaşılır bir dil kullanmışlardır. Şiirde sıklıkla halk şiirinin biçim ve içerik özelliklerinden yararlanılmıştır.
- Roman ve öykülerde toplumu ilgilendiren konulara ağırlık verilmiş, Anadolu halkının sorunları, cumhuriyetle birlikte gelen değişiklikler çeşitli yönleriyle işlenmiştir. Ayrıca, Batılılaşma, köy ve kasaba hayatı, Türk tarihiyle ve insan psikolojisiyle ilgili konular ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

- AKÇURA, Y. (2001). *Türkçülüğün Tarihi*, Kaynak Yay. İstanbul.
- AKTAŞ, Ş. (1982). *Millî Edebiyat Kavramı ve Türk Edebiyatı 2*, Doğu Edebiyat, Yeni Dizi: 6.
- AKYÜZ, Kenan (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- DAYANÇ, Muharrem (2012). *Millî Edebiyat Dönemi, Milliyetçi Edebiyat ve Millî Edebiyat Kavramı Üzerine Düşünceler*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Haziran 2012, 13(1), 91-103.
- OKAY, M. O. (1990). *Millî Edebiyata Dair*, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Dergâh Yay. İstanbul.
- OKAY, M. O. (2005). *Millî Edebiyat Akımı*, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 30, TDV Yay. İstanbul.
- OKAY, M. O. (2005). *Millî Edebiyat, Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay. İstanbul.
- ÖKSÜZ, Y. Z. (1995). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, TDK Yay. Ankara.
- ÖNERTOY, Olcay (1998). *Millî Edebiyat Dönemi Türk Edebiyatında Şiir*, Çağdaş Türk Edebiyatı, Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- ORKUN, H. N. (1944). *Türkçülüğün Tarihi*, Berkalp Yay. İstanbul.
- PARLATIR, İ.; ÇETİN, N. (1999). *Genç Kalemler Dergisi*, TD
- SARI, Mehmet (2011). *Fakülte ve Yüksekokullar için Türk Dili Ders Kitabı 2011*, Okutman Yayıncılık, Ankara.